NARAȚIUNI DESPRE COVID-19: EXPERIENȚA BOLII, SCHIMBĂRI VALORICE ȘI DINAMICI REPREZENTAȚIONALE

Natalia COJOCARU, Ana ZARA

CZU: 159.9.07:316.6:616.98

Caracterul excepțional al pandemiei COVID-19 i-a determinat pe cercetători să fie interesați de a studia nu doar cauzele și consecințele psihosociale ale bolii, ci și modul în care se construiește o nouă reprezentare în imaginarul social. În acest sens, cercetătorii au parte de o situație unică de a analiza, din perspectiva unui observator activ-participativ, dinamica unei reprezentări în plin proces de desfășurare. Teoria reprezentărilor sociale explică cum se formează și se transformă cunoașterea socială în contextul interacțiunilor intra- și intergrupale; cu alte cuvinte, cum indivizii creează sensuri și înțelesuri despre diverse fenomene și procese ale lumii înconjurătoare și cum aceste înțelesuri le influențează relațiile cu ceilalți. Teoria dată se dovedește utilă pentru a înțelege cum se produc procesele de ancorare și obiectivare în emergența reprezentărilor despre pandemie, acestea constituind cadrul de semnificații psihosociale pentru cognițiile (felul în care gândim), emoțiile (felul în care simțim) și conduitele (felul în care acționăm) cu referire la pandemie [1]. Studiile arată că dimensiunea psihologică este extrem de importantă în managementul crizei pandemice, astfel cunoașterea reprezentărilor sociale oferă posibilitatea de a înțelege care sunt semnificațiile atribuite pandemiei și, respectiv, ce comportament social adoptă sau vor adopta pe viitor indivizii [2].

În cadrul unui studiu recent [3], am examinat cum se prezintă pandemia ca un „obiect sensibil”, generând, astfel, „reprezentări sociale polemice” (RSP) și am evidențiat două etape în dinamica acestui proces: 1) *construcția unor RSP cu și prin mass-media* (perioada incipientă a pandemiei, cu mai puține cazuri, implicit mai puțină vizibilitate, experiență și cunoaștere directă, conținuturile despre COVID-19 fiind preponderent construcții mediatice) și 2) *construcția unor RSP cu și prin experiența directă* (odată cu creșterea incidenței cazurilor a sporit și gradul de expunere și vizibilitate în raport cu acestea, prin urmare, conținuturile despre COVID-19 sunt trecute deja prin filtrul cunoașterii directe, experiențiale, trăite). În acest context, vom discuta despre cum *experiența bolii* (cunoașterea directă – un element esențial în elaborarea unei reprezentări sociale) și schimbările valorice ce survin în consecință determină reevaluări în conținutul reprezentării despre pandemie[1].

Pentru subiecții intervievați de noi, apariția primelor simptome îi determină să gândească că este mai curând COVID-19, de aceea testul nu face decât să confirme

[1] Datele au fost colectate în perioada martie-aprilie 2021, în total fiind realizate interviuri calitative cu 14 persoane (5 – gen feminin, 9 – gen masculin, angajați în cadrul unei companii locale care au fost infectați cu virusul SARS-CoV-2).

un diagnostic „predictibil” (o serie de „simptome tipice”, cunoscute, din relatări mass-media sau din experiența unor persoane apropiate – *„e ceva care se poate întâmpla oricui”*). Pe de altă parte, pentru cei care care au respectat cu strictețe restricțiile este mai curând un diagnostic „neașteptat” (trăit ca un gen de disonanță cognitivă – *„cum a fost posibil, am respectat toate măsurile de protecție...”*).

În acest sens, contează dacă persoanele au avut sau nu experiențe anterioare împărtășite, ceea ce le oferă un suport social și emoțional (prieteni, familie, colegi). Cei foarte tineri (până în 30 de ani), se îngrijorează mai mult de sănătatea părinților, trăiesc stări de neliniște pentru persoanele vârstnice din familie, pe care ar putea să le infecteze, mai cu seamă atunci când locuiesc împreună și, chiar fiind în izolare, nu pot să evite contactul cu ceilalți. În schimb, cei de peste 30 de ani trăiesc stări acute de stres, panică și frică (predomină teama de moarte). Cu cât forma bolii este mai gravă, cu atât și starea psihoemoțională a persoanelor a avut de suferit, fiind acutizate stările de panică și stres pentru propria sănătate și neliniște pentru cei dragi. Teama că ar putea muri era amplificată și de prezența unor alte boli care ar putea agrava starea de sănătate, fiind dificilă recuperarea și readaptarea socială post-COVID.

Experiența bolii îi face să aprecieze mai mult sănătatea și valorile sociale. Perioada dată a însemnat pentru mulți și o reevaluare a relațiilor cu ceilalți. Cu unii s-au apropiat mai mult chiar, relatează persoanele intervievate. Acest fapt s-a întâmplat mai cu seamă în situațiile când se așteptau să fie discriminați de ceilalți și culpabilizați pentru cele întâmplate. Primele studii arătau că deseori persoanele infectate cu COVID erau învinuite de iresponsabilitate, acțiunile lor implicând judecăți morale [4]. Majoritatea celor care contractau virusul aveau sentimente de rușine și vină că ar putea fi învinuiți de a se fi angajat în comportamente de „risc” sau „deviante” (de ex., nerespectarea restricțiilor, organizarea petrecerilor ș.a.). Relatările lor începeau, de obicei, cu – *„am fost destul de responsabil, dar...”*. Totuși, faptul că boala s-a răspândit mult și îi afectează pe toți deopotrivă, chiar și pe cei extrem de vigilenți (în anumite cazuri, au fost chiar primii care s-au infectat dintre colegi), determină mai multă compasiune, înțelegere și empatie cu cei care trăiesc sau au trăit experiența bolii. Dintr-un fenomen social sensibil pare să se transforme în unul comun, o realitate cu care ne confruntăm; elementele polemice din conținutul reprezentării par să se estompeze, devenind mai consensuale. Se schimbă și percepția asupra vieții („iminența morții face ca problemele cotidiene, care odinioară păreau extrem de importante, să devină absolut nesemnificative”).

Tocmai experiența bolii și conștientizarea gravității acesteia îi determină să regândească anumite viziuni inițiale prin care tratau boala ca ceva care poate trece ușor, unii chiar să reconsidere ideea că e o panică amplificată de mass-media și să respingă vehement teoriile conspiraționiste care neagă virusul și gravitatea bolii (se relatează cazuri când ei înșiși s-au poziționat ulterior în ipostaza de „agenți de influență”, în sens pozitiv, în vederea contracarării unor păreri ale celor care nu cred în existența virusului și necesitatea vaccinilui. Boala i-a determinat pe mulți să aibă o

atenție și mai sporită față de măsurile de protecție și igienă (cei care erau vigilenți, au devenit și mai vigilenți). Unii care nu purtau masca decât dacă erau în spații închise și în transportul public, sau doar dacă li se cerea acest lucru, relatează că au început să manifeste precauție maximă, purtând masca peste tot (chiar dacă nu e un spațiu aglomerat și chiar dacă nu există restricții în acest sens).

Persoanele intervievate de noi au înțeles că, chiar dacă este o boală gravă, poate fi gestionată cu respectarea unor măsuri de protecție, pe care trebuie să le respecte toți, pentru a fi pe deplin protejați. Unii relatează experiențe de discriminare, menționând că „nu e o boală rușinoasă”, oricine se poate îmbolnăvi, de aceea e necesar ca persoanele infectate să fie susținute și să li se ofere suport emoțional (evitarea discriminării). În acest sens, se subliniază necesitatea de a fi împărtășite experiențele legate de boală, în special pentru ca cei care neagă boala să conștientizeze gravitatea acesteia, dar și pentru a înțelege problemele psihoemoționale cu care se confruntă bolnavii.

Referințe:

1. JASPAL, R. and NERLICH, B. Social representations, identity threat and coping amid COVID-19. In: *Psychological Trauma*, 2020, vol. 12, pp. 249-251.
2. PÁEZ, D. and PÉREZ, J.A. Social representations of COVID-19. In: *International Journal of Social Psychology*, 2020 (April), pp. 1-5.
3. COJOCARU, N. Practici sociale și implicații ale reprezentării „celuilalt” în construcția reprezentării sociale a pandemiei COVID-19. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2020, nr.11, pp. 50-58.
4. FÈLICIEN, K.K., FABRICE, D.A. and FABRICE, S.A. Social representations of COVID-19 and stigmatization of healthcare personnel and people attained by abidjanese populations, Cote d'Ivoire. In: *Technium Social Science Journal*, 2020, vol. 9, pp. 352-363.